

Львівський національний університет
імені Івана Франка

В.Й. Плиса, З.П. Плиса

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС

Текст лекції

Львів
2020

УДК 657.37(075.8)
ББК 65.052я73
П 389

Рецензент:

Турко Ф. М.,
кандидат економічних наук, доцент,
директор ННВК „Академія технологій і бізнесу”.

*Рекомендовано до друку кафедрою обліку і аудиту
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Плиса В. Й., Плиса З. П.

П 389 Бухгалтерський баланс : текст лекції. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 21 с.

Розглянуто зміст і структуру бухгалтерського балансу.

Для студентів закладів вищої освіти, слухачів системи післядипломної освіти, усіх, хто цікавиться бухгалтерським обліком.

УДК 657.37(075.8)

ББК 65.052я73

© В. Й. Плиса, З. П. Плиса, 2020

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС

ЗМІСТ

1. Поняття, зміст і структура бухгалтерського балансу	4
2. Зміни в балансі під впливом господарських операцій	11
3. Класифікація балансів	17
4. Схеми балансових конструкцій у міжнародній практиці	19

1. Поняття, зміст і структура бухгалтерського балансу

Термін „**баланс**” походить від латинських *bis* – *двічі* та *lanx* – *чаша ваги*, звідки *bilanx* означає дві чаші як символ рівноваги.

Бухгалтерський баланс – це спосіб економічного групування та узагальненого відображення у грошовій оцінці стану господарських засобів за складом і розміщенням, за джерелами утворення і цільовим призначенням на певну дату. Він є центральною обліковою категорією, квінтесенцією, серцевиною бухгалтерської діяльності. У ньому відображається рівень фінансового благополуччя суб'єкта господарювання.

Зазвичай баланс на підприємстві складають на останній день звітного періоду (місяця, кварталу, року).

Для роздільного відображення господарських засобів та їхніх джерел формування баланс будують у вигляді двосторонньої таблиці. У лівій частині балансу, який називають активом, показують склад і розміщення господарських засобів, а в правій, яку називають пасивом – джерела утворення засобів і їхнє цільове призначення.

Актив і пасив балансу складаються з окремих статей, кожна з яких відображає величину певного економічно однорідного виду засобів або їхніх джерел.

Загальні підсумки активу і пасиву балансу рівні між собою. Це обов'язкова умова правильності його складання. Рівність підсумків активу та пасиву балансу зумовлена тим, що в обох його частинах відображені у вартісному вимірнику ті самі господарські засоби, тільки згруповані за різними ознаками: в активі – за складом і розміщенням, в пасиві – за джерелами утворення та цільовим призначенням.

В основу побудови балансу покладено рівняння

$$A = BK + Z ,$$

де A – активи; BK – власний капітал; Z – зобов'язання.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому.

Власний капітал – частина в активах підприємства, що

залишається після вирахування його зобов'язань.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які втілюють в собі економічні вигоди.

1.1. Розвиток теорії бухгалтерського балансу

Розвиток теорії бухгалтерського обліку супроводжував розвиток балансових теорій. Проте історично практична діяльність з ведення обліку та складання балансових звітів передувала теоретичному осмисленню суті й змісту бухгалтерського балансу. Наукове осмислення балансів – це наслідок тривалого перетворення і вдосконалення облікової процедури і балансової техніки, з одного боку, і значних змін в економічному житті суспільства, з іншого.

З ускладненням господарської діяльності, розвитком товарно-грошових відносин і розповсюдженням капіталізму вивчення однієї лише форми бухгалтерського балансу виявилось недостатнім. Потрібно теоретично обґрунтувати ті практичні прийоми, які застосовували в обліковій практиці. Формально, з позицій облікової процедури, практичне облікове завдання зводилося до перенесення залишків з однієї книги (рахунки) в іншу – зведення рахунків (у бухгалтерський баланс). Ця облікова технологія відома ще з часів Л. Пачолі¹. Проблема виникла, коли на зміну простому опису майна виникла потреба відобразити в бухгалтерському балансі не тільки матеріальні об'єкти, а й уявні, результати товарно-грошових взаємин – зобов'язання (кредиторська та дебіторська заборгованості).

Поява балансу зумовлена об'єктивною необхідністю скласти звіти про фінансово-господарську діяльність середньовічних компаній у разі їхнього розпуску або реорганізації, що відповідало вимогам римського права.

Передумови виникнення вчення про баланси можна розглянути в історичній ретроспективі (рис 1).

¹ Лука Пачолі, фра Лука Бартоломея де Пачолі (*Fra Luca Bartolomeo de Pacioli*) (1445 – 1517). Італійський чернець, математик, засновник принципів сучасного бухгалтерського обліку.

XV – СЕРЕДИНА XVIII СТ. (ПРИБЛИЗНО ДО 1750 Р.)

В Італії, Швейцарії, Англії, Франції сформувалося практичне прагнення формалізувати бухгалтерський баланс, звести весь облік (рахунки і баланс) до єдиної форми – ідентифікованої рахункової таблиці. Брак теоретичних узагальнень, невміння практиків розібратися в причинно-наслідкових зв'язках господарських процесів, які відбуваються, і явищ зводило сенс бухгалтерського балансу лише до рахункового прийому. Формальний підхід забезпечував логіку його візуального сприйняття, передусім як майна. Проте розвиток відносин власності потребував теоретичного обґрунтування відображення в бухгалтерському балансі чинника товарно-грошових відносин – зобов'язань (заборгованості).

СЕРЕДИНА XVIII – XIX СТ.

У період розвитку промислової революції в європейських країнах (Англії, Німеччині) внаслідок розвитку промисловості, виникнення цінних паперів, акціонерних товариств, а також прецедентів банкрутств деяких акціонерних товариств виникла потреба сформувати бухгалтерське законодавство, що регламентує процедуру складання бухгалтерського балансу й звіту про прибутки і збитки. До кінця XIX ст. формування бухгалтерської звітності відбувалося безсистемно, на підставі власної професійної думки бухгалтерів. Застосовували різні підходи до формування структури і змісту балансів, оцінки активів і зобов'язань, відсутність обліку амортизаційних відрахувань. Все це створювало ризик виплати невиправдано високих дивідендів і, у підсумку, – прецеденти банкрутств акціонерних товариств. У зв'язку з цим виникла потреба розробити бухгалтерське законодавство, що регламентуватиме процедуру складання балансу та звіту про прибутки і збитки.

КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.

У країнах Європи (Англія, Німеччина), а також в США виникла потреба виділити бухгалтерський баланс в публічний сегмент бухгалтерської звітності. Спочатку вели бухгалтерський облік і складали баланс лише на користь власників господарства, які одночасно були керівниками. Тому формування балансів, як і ведення обліку, було конфіденційним, не призначеним для „сторонніх очей”, проводилося „в своїх інтересах” і призналося для внутрішніх користувачів обліково-звітної інформації. Проте прецеденти банкрутства акціонерних товариств, які виникають, зважаючи на відсутність єдиної структури балансу, єдиний склад статей і способів оцінки, підсилили розуміння змісту бухгалтерського балансу як звіту про фінансове становище та результати діяльності господарюючого суб'єкта, а не вузько формально як суми сальдо рахунків. Все це потребувало законодавчого, декларативного виділення тієї частини бухгалтерського обліку, яка може бути надана для аналізу фінансового положення (фінансового аналізу) і зовнішнім користувачам. Це привело до того, що в окремих країнах (передусім США) бухгалтерську звітність почали відділяти від бухгалтерського обліку і перетворили на самостійний елемент загальної інформаційної бази. З бухгалтерської звітності інвестори (власники) та бізнесмени отримали змогу одержувати інформацію про господарюючого суб'єкта як об'єкт обліку і звітності, не маючи доступу до нього, а також до його внутрішніх інформаційних джерел. Це призвело до розробки регламентувального складу, змісту і формату подання опублікованих балансових звітів. Відповідно до цього підходу баланс почали розглядати найбільш достовірним джерелом інформації про фірму, тобто найзатребуванішим і значущим засобом комунікації.

Дещо інший підхід до змісту балансових звітів передбачала німецька школа вчення про баланси: бухгалтерська звітність взагалі і баланс, зокрема, як центральна облікова категорія, опирається на систематизовану інформацію, враховуючи бухгалтерську. В зв'язку з цим бухгалтерський баланс є основою інформаційного забезпечення процесу управління фірмою. Відповідно до такого підходу баланс є системоутворювальною серцевиною інформаційної бази про комерційне підприємство, в найбільш акцентованій формі, що виражає результативність управління ним. З цих позицій облік трактують як елемент системи управління комерційною організацією, і, отже, звітність треба розглядати з позицій її впливу на ефективність управління господарюючим суб'єктом. Акцент в обліковій процедурі роблять не на складання публічної бухгалтерської звітності, призначеної зовнішнім користувачам (найперше реальним і потенційним інвесторам), а на обчислення фінансового результату, контроль витрат, калькуляцію собівартості і тому подібне, а сам баланс розглядається основоположним засобом управління організацією.

Таким чином, в центрі уваги обох підходів виявився баланс, а сукупність теоретичних положень і практичних рекомендацій з його складання, структури, змісту, оцінки статей досить швидко оформився в самостійний науково-практичний напрям, що отримав назву балансознавство (в рамках німецької школи) і систематизований аналіз звітності за допомогою коефіцієнтів (в рамках англо-американської школи).

Рис. 1. Історична ретроспектива вчення про баланси²

² Плиса В. Й., Плиса З. П. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посібник. Львів: Видавництво ННВК „АТБ”, 2020. С.27.

1.2. Основні балансові теорії

Під балансовими теоріями розуміють теорії, які трактують форму й зміст бухгалтерських балансів як складових частин бухгалтерської звітності, незалежно від законодавчих норм. Мету та концепції бухгалтерських балансів визначають, враховуючи їхню економічну природу й економічний зміст. *Класичними балансовими теоріями є:* теорія статичного балансу (статична балансова теорія); теорія динамічного балансу (динамічна балансова теорія); теорія статико-динамічного балансу.

Теорія статичного балансу. У статичній теорії явища економічної дійсності досліджують поза процесом їхніх змін, у незмінному, застиглому стані рівноваги елементів. Основу статичної балансової концепції становлять періодична оцінка майна та перевірка достатності, або недостатності отриманих грошових коштів від умовного продажу активів організації для погашення заборгованості перед кредиторами. Отже, мета статичного балансу полягає в захисті інтересів кредиторів. Всі розрахунки згідно зі статичною теорією балансу зводять до підготовки звітності про майновий (фінансовий) стан комерційної організації та її кредиторської заборгованості та визначення того, чи виникає загроза банкрутства за одномоментного задоволення вимог кредиторів за рахунок продажу майна в поточних ринкових цінах.

Теорія статичного балансу розвивалася послідовно з XIII до XVIII ст. Остаточно сформувалася в наукову концепцію на початку XX ст. Вона є результатом розвитку юридичного напрямку й інвентарного (майнового) підходу в бухгалтерському обліку.

Для реалізації концепції статичного балансу було введено суто юридичний прийом „фіктивної (умовної) ліквідації”. Він припускав, що в періодично заданому тимчасовому інтервалі проводиться інвентаризація активів власника, оцінка яких виконується за поточними ринковими цінами так, якби ці активи в поточному періоді одномоментно продавалися. З розрахованої таким чином вартості активів віднімалися кредиторські зобов'язання власника. Отриманий результат відображав поточне значення чистих активів і

виявив: по-перше, рівень стійкості фінансового стану організації; по-друге, рівень приросту чистих активів (капіталу власника) порівняно з відповідними показниками попереднього періоду. Загальна схема статичного балансу зображена на рис. 2.2.

Актив – майнова маса	Пасив – розподіл майнової маси
Грошові кошти Інше майно Дебітори	Капітал Кредитори
Вартість цінностей	Розподіл цінностей

Рис. 2. Загальна схема статичного балансу

Отже, рівняння статичного балансу відповідає основному балансовому рівнянню і набуває вигляд: $Актив = Капітал + Зобов'язання$.

Зі структури статичного балансу випливає, що дебітори збільшують балансове майно, а кредитори – його зменшують.

Згідно зі статичною теорією балансу результат діяльності, тобто нарощування капіталу, можна визначити тільки порівнянням чистих активів поточного та попереднього періодів

$$(A_1 - Z_1) - (A_0 - Z_0) = K_1 - K_0 = \Delta K,$$

де A_1 і A_0 – величина активів поточного та попереднього періодів, відповідно; Z_1 і Z_0 – величина зобов'язань поточного і попереднього періодів, відповідно; K_1 і K_0 – величина капіталу поточного та попереднього періоду, відповідно; ΔK – величина нарощування капіталу за період.

З наведеного вище рівняння очевидно, що основна ідея статичного балансу полягає в розрахунку вартості чистих активів. Де:

$K_1 > K_0$, тобто бути позитивною величиною (прибуток);

$K_1 < K_0$, тобто бути негативною величиною (збиток);

$K_1 = K_0$, тобто відображати нульовий фінансовий результат.

Теорія статичного балансу відображає пріоритет статичної складової бухгалтерської звітності – бухгалтерського балансу, який

складають у статичних категоріях, – активи, зобов'язання, капітал на певну статичну дату, над динамічною складовою бухгалтерської звітності – звітом про прибутки та збитки. Цей звіт відображає примат фінансового результату, який отримали за період над оцінкою фінансового становища на певну дату, що складається в динамічних категоріях – доходи та витрати. Враховуючи це, статичний баланс забезпечує точне відображення вартості майна, але може спотворювати (і спотворює) фінансові результати діяльності організації.

Теорія динамічного балансу. Під динамічною теорією зазвичай розуміють теорію, яка вивчає зміни економічних явищ у часі.

Основу динамічної теорії балансу складає періодичне вимірювання ефективності, тобто визначення показника рентабельності, перш за все, рентабельності капіталу. Мета динамічного балансу полягає в захисті пріоритетів власників. Всі обчислення зводять до підготовки звітності, що відображає фінансовий результат, який може спотворювати (і спотворює) майнову оцінку

Теорія динамічного балансу розвивалася послідовно з XIV до XX ст. практично одночасно зі статичною. Як завершена облікова концепція динамічна балансова теорія сформувалася на початку XX ст. завдяки працям німецького економіста Е. Шмаленбаха³.

Суть динамічного трактування обліку полягає в забезпеченні можливості періодичного виявлення фінансового результату на підставі річної бухгалтерської звітності для визначення ефективності господарської діяльності економічного суб'єкта. У бухгалтерському обліку ця концепція сформувалася для вирішення суто економічних, а не юридичних проблем: можливості вимірювання та збільшення прибутків, що потребувало постійного спостереження за динамікою капіталу.

Е. Шмаленбах дав розширене трактування бухгалтерського

³ Ейген Шмаленбах (*Eugen Schmalenbach*) (1873 – 1955). Німецький теоретик бухгалтерського обліку XX ст., автор теорії динамічного балансу.

балансу: його актив він почав розглядати як витрати майбутніх періодів, а пасив – як доходи майбутніх періодів. Він обґрунтував необхідність введення в бухгалтерський оборот суто динамічних облікових категорій – „доходи” (D) і „витрати” (B). Вважав пріоритетним звіт про прибутки та збитки порівняно з бухгалтерським балансом.

Згідно з динамічною концепцією, балансові статті треба тільки динамічно трактувати, а фінансовий результат визначати як різницю між доходами звітного періоду та витратами, які зумовили їхнє надходження. Амортизація є не зменшенням споживчої вартості основних виробничих фондів (статична теорія), а розподілом за періодами експлуатації витрат на придбання основних засобів (динамічна теорія). Витрати з придбання протиставляють у звіті про прибутки та збитки доходам від експлуатації капіталу. У разі такого підходу актив балансу інтерпретують як витрати організації, які вироблені для отримання доходів в майбутньому; пасив – як майбутні надходження та нереалізовані зобов'язання.

Динамічна теорія впливає з принципу оцінки за вартістю: для визначення фінансового результату активи оцінюють за первинною вартістю придбання або виготовлення.

Статико-динамічний баланс. Розвиток ідей статичного та динамічного балансів дав змогу концепцію статико-динамічного балансу на підставі поєднання статичних (активи, зобов'язання, капітал) і динамічних (доходи й витрати) показників.

З теорії статичного балансу за основу статико-динамічного балансу було взято основну балансову рівність – $A = \Pi$; з теорії

динамічного балансу – рівність доходів і витрат – $D = B$. Це допомогло побудувати статико-динамічну конструкцію балансу, яка набула вигляду

$$A + B = \Pi + D$$

2. Зміни в балансі під впливом господарських операцій

У процесі господарської діяльності відбувається безперервний рух засобів, зміна їхнього складу, розміщення та зміни у джерелах формування. Засоби та їхні джерела під впливом господарських операцій збільшуються або зменшуються, внаслідок чого змінюються й окремі статті балансу. В окремих випадках ці зміни зумовлюють появу нових статей балансу або зникнення інших.

Кожна господарська операція вносить зміни не менше, ніж у дві статті балансу. Це зумовлено особливостями кругообігу засобів, у процесі якого відбуваються зміни або в складі засобів господарства, або в складі їхніх джерел, або одночасно і в складі засобів і в складі джерел їхнього формування.

Усі господарські операції за характером змін, які вони зумовлюють у складі засобів і джерелах їхнього формування (тобто і активи, і пасиви балансу), поділяються на чотири типи.

Операції першого типу, які характеризують зміни у складі господарських засобів, зумовлюють зміни в активі балансу: одна стаття активу збільшується, а друга зменшується на ту саму суму. Загальний підсумок балансу при цьому не змінюється.

АКТИВ		ПАСИВ	
+	-	+	-
Збільшення статті активу	Зменшення статті активу	У складі статей пасиву змін не відбулося	
Підсумок активу балансу без змін		Підсумок пасиву балансу без змін	

Рис. 3. Зміни в балансі під впливом господарських операцій першого типу⁴

Операції другого типу, які зумовлюють зміни у джерелах формування господарських засобів, призводять до змін двох статей пасиву балансу: одна стаття пасиву збільшується, а друга – зменшується на ту саму суму. Загальний підсумок балансу також не змінюється.

⁴ Плиса В. Й., Плиса З. П. Облік і аудит : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 35.

АКТИВ		ПАСИВ	
+	-	+	-
У складі статей активу змін не відбулося		Збільшення статті пасиву	Зменшення статті пасиву
Підсумок активу балансу без змін		Підсумок пасиву балансу без змін	

Рис. 4. Зміни в балансі під впливом господарських операцій другого типу⁵

Операції третього типу, що характеризують надходження, додаткове залучення господарських засобів в оборот підприємства, зумовлюють збільшення залишків на ту саму суму на відповідних статтях активу і пасиву балансу. Загальний підсумок балансу також збільшується, але рівність підсумків активу і пасиву не порушується (оскільки збільшення відбувається на ту саму суму).

АКТИВ		ПАСИВ	
+	-	+	-
Збільшення статті активу		Збільшення статті пасиву	
Підсумок активу балансу збільшився		Підсумок пасиву балансу збільшився	

Рис. 5. Зміни в балансі під впливом господарських операцій третього типу⁶

Операції четвертого типу, які характеризують вибуття засобів із господарства, призводять до зменшення на однакову суму залишків відповідних статей активу та пасиву балансу. Загальний підсумок балансу також зменшується, але рівність підсумків активу та пасиву зберігається (оскільки зменшення відбувається на однакову суму).

⁵ Плиса В. Й., Плиса З. П. Облік і аудит : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 35.

⁶ Плиса В. Й., Плиса З. П. Облік і аудит : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 36.

АКТИВ		ПАСИВ	
+	–	+	–
	Зменшення статті активу		Зменшення статті пасиву
Підсумок балансу зменшився		Підсумок балансу зменшився	

Рис. 6. Зміни в балансі під впливом господарських операцій четвертого типу⁷

Підсумки активу та пасиву балансу змінюються тільки у тому випадку, коли господарська операція стосується одночасно і засобів господарства, і джерел їхнього формування, тобто при надходженні засобів або їх вибутті (операції III і IV типів). Операції ж, які зумовлюють тільки перегруповання засобів у активі (I тип) або зміни їхніх джерел у пасиві балансу (II тип), на підсумок балансу не впливають.

Рівність підсумків активу та пасиву балансу зберігається після будь-якої операції. Ця рівність зумовлена тим, що виконувані операції зумовлюють перегруповання залишків у статтях активу чи пасиву або одночасне збільшення (або зменшення) на однакову суму статей активу і пасиву.

3. Класифікація балансів

Кожна сфера діяльності людини, кожна система знань потребує внутрішньої структурно-логічної впорядкованості, без якої неможливо організувати складну справу, виробити методологію наукових досліджень, побудувати навчальний процес. Досягнути потрібної впорядкованості дає класифікація.

Під класифікацією розуміють систему підпорядкованих деякій ознаці понять у певній галузі знань або діяльності людини, яку використовують як засіб для налагодження взаємозв'язків між цими поняттями. Система підпорядкованих понять формується за ознаками класифікації.

Розрізняють натуральну класифікацію, коли за ознаку

⁷ Плиса В. Й., Плиса З. П. Облік і аудит : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 36.

класифікації беруть суттєві ознаки понять, які класифікують, і штучну класифікацію, коли для неї застосовують несуттєві ознаки (наприклад, класифікація в алфавітному порядку).

Залежно від мети класифікації обирають певну класифікаційну ознаку.

Зазвичай баланси класифікують за такими класифікаційними ознаками:

- час складання;
- спосіб очищення;
- джерело складання;
- об'єм інформації;
- характер діяльності;
- форма власності.

За часом складання баланси поділяють на *вступні, поточні, санаційні, ліквідаційні, роздільні, об'єднувальні*.

Вступний (організаційний) баланс складають тільки один раз, з нього починають вести бухгалтерський облік на підприємстві. У ньому зазначено суму цінностей, з якими організація починає свою діяльність.

Поточні баланси складають періодично протягом всього часу існування організації. Вони поділяються на початкові, проміжні та завершальні. Початковий баланс формують на початок звітнього року, а завершальний – на кінець звітнього року. Проміжні баланси складають за період між початком і кінцем року. Проміжні баланси відрізняються від завершальних тим, що, по-перше, до них додають низку звітних форм, які деталізують зміст статей балансу. По-друге, проміжні баланси складають зазвичай тільки за даними поточного обліку, тоді як перед складанням завершального балансу проводять повну інвентаризацію, внаслідок чого завершальні баланси реальніші.

Санаційний баланс складають у тому випадку, коли підприємство перебуває на межі банкрутства.

Ліквідаційний баланс формують, коли ліквідують організації. Він відрізняється від інших головно оцінкою своїх статей, виробленою не за обліковою (історичною або відновною) вартістю, а за ціною можливої реалізації кожного активу окремо на момент ліквідації. Статтей „Доходи майбутніх періодів” і „Витрати майбутніх періодів” у ліквідаційному балансі може не бути. Але можуть з'явитися такі

статті, як вартість фірми (гудвіл, вартість патенту, торгових знаків).

Роздільні баланси складають у момент розділення підприємства на декілька дрібніших структур або передачі однієї чи декількох структурних одиниць іншому підприємству, в цьому випадку баланс називають передавальним.

Об'єднувальний баланс формують, коли об'єднують декілька підприємств в одне.

За способом очищення можуть бути *баланси-брутто* та *баланси-нетто*.

Баланс-брутто – це баланс, до якого входять регулювальні статті.

Баланс-нетто – це баланс, до якого регулювальні статті не входять. Виключення з балансу регулювальних статей називають очищенням.

За джерелами складання баланси поділяють на *інвентарні*, *книжні* та *генеральні*.

Інвентарний баланс складають тільки на підставі опису засобів. Такий баланс потрібен або коли виникає нова організація на раніше існуючій майновій основі, або коли змінюється організаційно-правова форма підприємства.

Книжний баланс складають тільки на підставі книжкових записів (даних поточного обліку) без інвентаризації.

Генеральний баланс складають на підставі облікових записів і даних інвентаризації.

За об'ємом інформації баланси поділяють на *одиничні* та *зведені*.

Одиничний баланс відображає діяльність тільки однієї організації.

Зведений баланс отримують шляхом механічного складання сум, що відображені на статтях декількох одиничних балансів. Різновид зведеного балансу – консолідований баланс. Консолідований баланс – це об'єднання балансів підприємств, юридично самостійних, але взаємопов'язаних в економічних і фінансових відносинах.

За характером діяльності баланси можуть бути *основної* і *неосновної* діяльності. *Основною* називається діяльність, яка відповідає профілю підприємства та статуту. Всі інші види діяльності – *неосновні*.

За формою власності розрізняють баланси *державних*, *кооперативних*, *колективних*, *приватних*, *змішаних* й інших

організацій. Вони відрізняються здебільшого за джерелами утворення власних засобів.

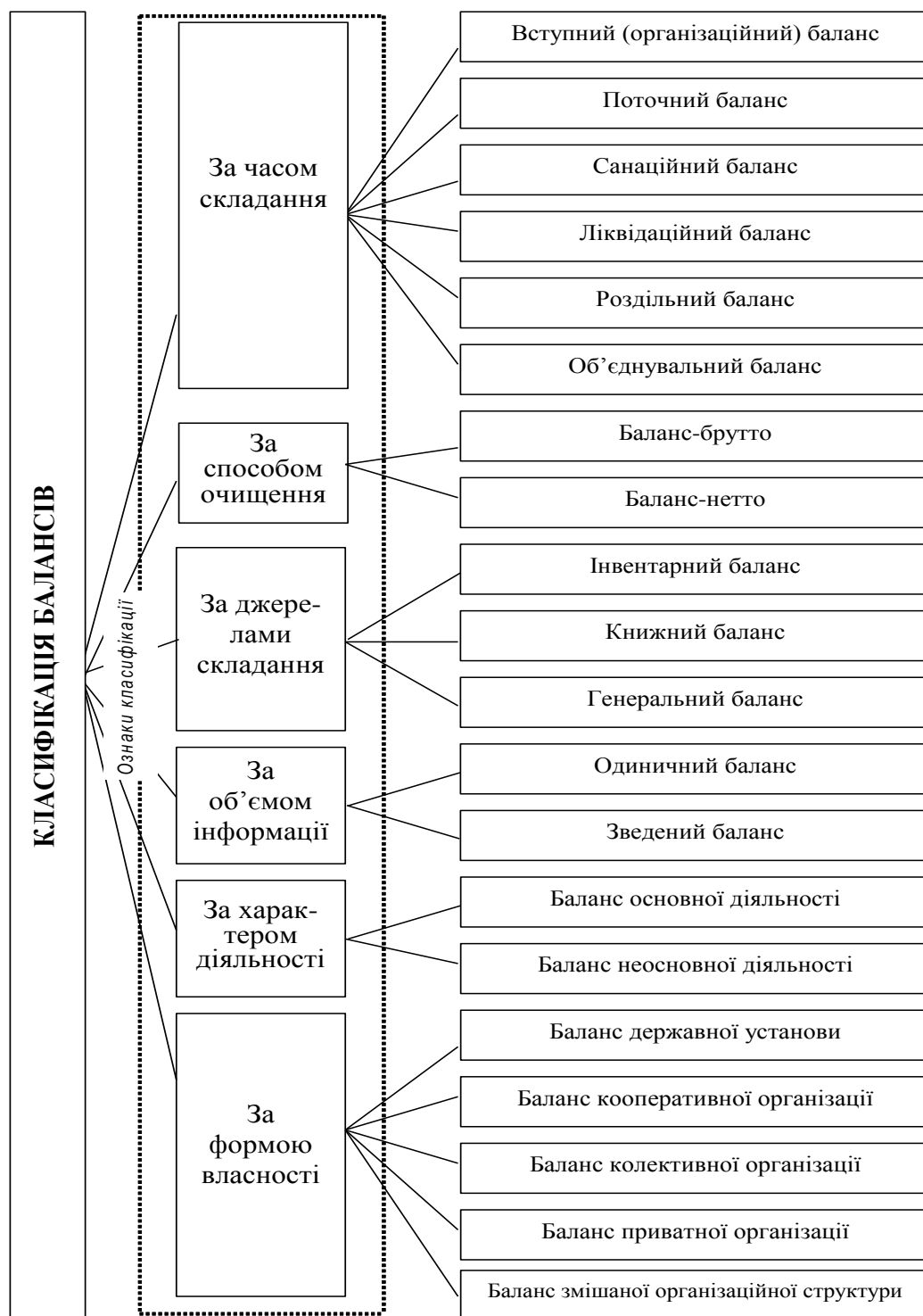

Рис. 7. Класифікація балансів⁸

⁸ Плиса В. Й., Плиса З. П. Бухгалтерський облік : навч. посібник. 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Каравела, 2019. С 37.

3. Схеми балансових конструкцій у міжнародній практиці

Балансовий звіт є системою балансових показників, які характеризують процес і результати господарської діяльності організації станом на певний час (або за певний період часу). Показник балансового звіту – це якісно однорідна величина, яка має кількісне значення. Балансовий звіт як сукупність балансових показників характеризує тільки одне однорідне явище з властивими йому особливостями (наприклад, фінансовий стан, фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність, економічну результативність (рентабельність) і так далі).

У побудові балансових звітів організацій різних країн є особливості.

Західноєвропейські балансові конструкції, поширені в Німеччині, Франції, відрізняються такими характеристиками. Розділи активу бухгалтерського балансу розміщуються у порядку зростання ступеня ліквідності вхідних статей. До підрахунку загального підсумку балансу зачисляють нетто-стан активів організації, тобто активи відображають або тільки за залишковою вартістю, або за трьома оціночними показниками: первісної вартості, суми нарахованої амортизації, яку віднімають, і залишкової вартості.

Розділи пасиву бухгалтерського балансу розташовані один за одним в порядку зростання рівня вимоги капіталу, який використовує організація. Оцінка окремих статей виявляється на рівні номінальних сум надходжень капіталу.

За формою баланс є двосторонньою таблицею, в якій статті активу протиставляють статтям пасиву. Завершальні розділи активу й пасиву балансу – розділи результатів.

Англійські балансові конструкції, властиві Австралії, Великобританії, Новій Зеландії, ПАР, відрізняються від західноєвропейських. У них розміщення активу й пасиву бухгалтерського балансу з 1967 р. проводять у вигляді односторонньої економічної таблиці в послідовності, за якої актив зазвичай є продовженням пасиву. Спочатку зазначають розділ „Капітал використовуваний”, тобто власний і довгостроковий позиковий капітал, а потім – напрями його використання. Це можуть бути вкладення в основний капітал (активи), довгострокові інвестиції,

чисті (оборотні) активи.

Деякі компанії тут же подають зіставлення оборотного капіталу з кредиторською заборгованістю з виходом на різницю між ними, що покривається чистими оборотними активами. Коли немає цього зіставлення, користувач балансу буде ознайомлений лише з розміщенням власного капіталу і довгострокового позикового капіталу.

Американські балансові конструкції, вживані в США, Канаді, Японії, Мексиці, також відрізняються від західноєвропейських. Баланси, які публікують у США, мають іншу структуру.

В активі балансу статті розташовують в порядку зниження рівня ліквідності в оцінці, вирахувавши регульовальні суми. Залишки активів, які амортизуються, рідше можуть бути зазначені в трьох оцінках, як в Західній Європі. У пасиві балансу статті групують з урахуванням зростання термінів використання капіталу в обороті організації.

Щоб спростити читання бухгалтерського балансу та полегшити визначення загальноприйнятих розрахункових показників фінансового стану в активі, в окрему групу виділяються лише оборотні активи (ліквідні цінності), а в пасиві – короткострокова заборгованість і власний капітал. Результати звітного періоду (прибуток або збиток) у бухгалтерському балансі не подають, про них можна судити за даними рахунка „Продажі” в звіті про прибутки та збитки.

Деякі особливості мають латиноамериканські балансові конструкції (Бразилія, Чилі). Формовані тут баланси здебільшого відповідають методології конструкції балансів, прийнятій у США. Проте деякі країни (наприклад, Бразилія) розташовують у бухгалтерських балансах окремі внутрішньобалансові статті в послідовності, яка прийнята в західноєвропейських країнах. Водночас застосовується єдиний принцип зведення балансових статей у внутрішньобалансовому аналітичному групуванні зі значно більшою кількістю групових підсумків, ніж це прийнято в США. Таке варіювання в побудові балансів однієї країни пов'язане з необхідністю використання методології обліку, прийнятої в країнах інвесторів, які разом з капіталами ввозять в країну технічну документацію та звичні вимоги до обліку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Плиса В. Й., Плиса З. П. Бухгалтерський облік : навч. посібник. [Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ : Каравела, 2010. 480 с.
2. Плиса В. Й., Плиса З. П. Бухгалтерський облік : навч. посібник. 3-тє вид., випр. і доп. [Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ : Каравела, 2019. 560 с.
3. Плиса В. Й., Плиса З. П. Бухгалтерський облік : підручник. 2-е вид., випр. і доп. Львів : Видавництво ННВК „АТБ”, 2020. 420 с.
4. Плиса В. Й., Плиса З. П. Облік і аудит : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 684 с.
5. Плиса В. Й., Плиса З. П. Облік і аудит : навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 20 с.
6. Плиса В. Й., Плиса З. П. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посібник. Львів: Видавництво ННВК „АТБ”, 2020. 200 с.
7. Плиса В. Й., Ріль З. П. Бухгалтерський облік: Довідник. Львів: Видавництво ННВК „АТБ”, 2009. 200 с.
8. Плиса В., Плиса З. Деконструкція підсистеми облікового забезпечення логістики підприємства. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем* : Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 25 листопада 2020 р. Кропивницький: Ексклюзив-Систем, 2020. С.266-268с.
9. Плиса В.Й., Плиса З.П. Облікове забезпечення операцій в мікрологістичних системах. *Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку* : Збірник матеріалів VI міжнародної науково-практичної

конференції (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). Київ, КНЕУ, 2020. 103-105.

10. Плиса В. Й., Плиса З. П. Схеми балансових конструкцій: балансові теорії і міжнародна практика. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. Вип. 41. 2009. С.492-500.
11. Плиса З. П. Балансові конструкції: економічна природа, зміст та історія розвитку *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія „Економіка”*. Вип. 2(2). 2014. С.143-148.

Навчальне видання

ПЛИСА Володимир Йосипович
ПЛИСА Зоряна Петрівна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС

Текст лекції

Підписано до друку 29.12.2020. Формат 60×84¹/₁₆
Папір офсетний. Гарнітура *Times New Roman*. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 1,02.

Львівський національний університет імені Івана Франка.
Кафедра фінансів, грошового обігу і кредиту
просп. Свободи, 18, м. Львів, 79008.